

EGY ÁLLAMEGYHÁZ GONDJAI

Az anglikán egyház rövidesen újabb kísérletet tesz, hogy függetlenítsé magát az angol államhatalomtól. Törvényjavaslatot kívánnak terjeszteni a t. Ház elé; szüntesse meg az államegyházat, adja vissza teljes szabadságát, vagyis állítsa vissza az 1559 előtti helyzetet.

Mielőtt rátérnék az angol államegyház gondjaira és helyzetére, röviden bár, de össze kell foglalni a Magyarországon sok tekintetben félreismert egyház kialakulásának és fejlődésének történetét. Az „anglikán” jelzővel kell kezdeni, mert magyar visszhangja — és tegyük hozzá: kontinentális visszhangja is — a protestáns fogalommal párosul, ellentétben az angollal, amely az anglikán jelzővel csupán azt akarja kifejezni, hogy „az” angol, az angliai egyházzal van szó, amely nem protestáns, nem lutheri, nem kálvini, hanem az „egy, szent és katolikus egyház” angliai része. Továbbmenően: nem VIII. Henrik és nem I. Erzsébet alapítása. Anglikán egyháztörténészek nem győzik hangsúlyozni: a XVI. században senki sem gondolt arra, hogy új egyházat alapítson. Kizárólag a meglévő és alaposan lezüllyött életforma, valamint néhány egyoldalúan értelmezett vagy eltúlzott hittétel reformjáról volt szó, amelyből azután — akárcsak a kontinensen végbement hitújítás nyomán — előre nem látott szakadás keletkezett.

Miután az angolszász világban is tartja magát a hiedelem, hogy VIII. Henrik, ez a vérbő, kiszámíthatatlan, félelmet keltő király testi szenvedélyeinek rabjaként egymás után fogyasztotta feleségeit; azért „szakított” Rómával, mert a pápa nem volt hajlandó hozzájárulni válópereihez — nem csoda, hogy Angliától távol a hiedelem bizonyosság formájában él. A XVI. században azonban négy tényező is találkozott, és ezek összhatása indította meg az angol egyházban beállt fordulatot. A négy tényező a következő volt:

VIII. Henriknek nem volt fiú utóda, és feleségeit — akárcsak a mai iráni sah — ezért váltogatta. De megtették ezt akkoriban mások is. Hogy mennyire nem akarta az egyházat elszakítani Rómától, arra csattanós bizonyíték, hogy állandóan a pápától kérte házasságainak nullifikálását, amit Róma nem elvi, hanem nagyon is politikai okokból tagadott meg Henriktől, mert nem akarta magára haragítani a fiúörökös nélküli Henrik trónjának megüresedésére váró francia udvart.

A pápa makacs ellenállása — valószínűleg Cranmer canterbury érsek közreműködésével — végül is arra az elhatározásra szorította Henriket, hogy ebben a pusztán dinasztikus kérdésben — a törvényes fiúörökös tekintetében — kinyilvánítsa: az angol uralkodó a legfőbb egyházi tekintély Angliában. A máig is használt „Supreme Head” kifejezést azonban sem Henrik, sem utódai nem lelki-szellemi főségként, hanem alkotmányjogilag értelmezték, akárcsak sok kontinentális uralkodóház, illetve az uralkodók jogkörét és kiváltságait megörökölt modern államok.

A Rómától függetlenedő, de el nem szakadó angol egyház Henrik idejében az akkor bontakozó nacionalizmussal, a kontinensről beszivárgó lutheri tanokkal, — kis részben az Angliában működött Erasmus szellemi hatásával — viaskodott. Közhely, hogy Luther írásai sem légüres térben keletkeztek és éppen Angliában, mert az egyház a XVI. század közepére érett, sőt poshadt gyümölcsként készen állt, hogy bármiféle kisebb vihar is lerázza a történelem fájáról. Elég legyen csak néhány adat: Anglia birtokállományának 33%-a az egyház kezében volt, a klérus létszáma óriásira duzzadt: a lakosságnak mintegy 2%-a, vagyis kerekén 200.000 ember tartozott az egyházi rendhez. Még ha figyelembe is vesszük, hogy egy részük nem szakrális, hanem állami közigazgatási és nevelői munkát fejtett ki, az akkoriban nyolcmillió Angliában 200.000 klerikus és a teljesen elvilágiasodott szerzetesházak csak ellenszenvet válthattak ki a lakosságból.

Erős, sőt félelmetes egyeduralkodó, mint amilyen VIII. Henrik és leánya, I. Erzsébet volt, ilyen közegben könnyen elbánhatott volna az egyházzal, ha ez lett volna a célja. De nem ez volt. A már említett okon kívül angolosítani akarták az egyházat, amely a normann hódítás előtt amúgy is a helyi, kelta és angolszász stílusban alakult ki. De a hastingsi csata után (1066) Hódító Vilmos és az olasz Lanfranc (1005-1089) canterbury érsek egyházszerzése következtében hosszú századokra elolaszosodott. A XI. és XV. században ellentmondásos és paradox, mond-

hatnám: jellegzetesen angol helyzet állt elő: a Rómával csak laza kapcsolatban álló, autonóm angol egyházat Hódító Vilmos, mint a legfőbb hatalom gyakorlója azért szorította vissza az cluny-i hagyományt terjesztő Lanfranc érsek segítségével, mert Rómához kapcsolva akarta az angolok ellenállását megtörni. Lanfranc, az új canterbury érsek egymás után főleg olasz származású püspököket helyezett — a király hozzájárulásával — az ősi, IV—X. században alapított angol püspökségek élére. Így érte el, hogy saját emberei alávetették magukat Canterbury tekintélyének, elsőbbségének. Ez a nem népszerű hagyomány módosulva, de máig tartóan az angol egyház egyik pillére.

Volt tehát hagyománya mind az uralkodói beavatkozásnak, mind a canterbury érsek tekintélyének, amikor a XVI. században a trónörökös után vágyó, szertelen Henrik egyházpolitikai téren önmagát nyilvánította ki az angol egyház fejének. Henrik azonban semmiféle egyházszakadásra, vagy hitújításra nem gondolt, legfeljebb — ha mai fogalmakat használtak volna: a szervezeti és teológiai pluralizmust akarta érvényesíteni. Az angol egyház és egyháziak előbb említett állapota tette elsősorban lehetővé, hogy az egyházpolitikai „szakítást” a pluralizmusnak nem kedvező kor hitújításba kicsapódott eszmeáramlatai követhették. Az evés közben étvágyat kapott állam I. Erzsébet alatt az angol egyházat nemcsak egyházpolitikai, hanem belső szervezési és hitbeli szempontból is parlamenti törvénnyel maga alá gyúrta. A végleges formában törvénnyel elfogadott „Nyilvános istentiszteleti ordo” (The Book of Common Prayer) parlamenti szentesítésének történetéből azonban ismeretes, hogy a vasakarátú Erzsébet királynő a közvélemény és a törvényhozók ellenzése dacára kényszerítette ki az addig használatos misszálé, római rituálé, pontifikálé helyébe állított angol liturgiát és a római püspökkel való szakítást.

Ennél a vitánál és az egész XVI. századi angol egyházpolitikai sakkhúzásoknak a történeténél tovább nem időzhetek, csupán összefoglalásképpen hangsúlyozni szeretném: I. Erzsébet is főleg állami érdekből vitte keresztül annak az elvnek a megvalósítását, hogy az uralkodó a maga felségterületén minden hatalom legfőbb letéteményese. Az egyház működése fölött is az. Róma mint politikai hatalom ellenére is az, ha a pápa, mint világi hatalom feje, püspöki tekintélyével palástolva nagypolitikát folytat a kontinensen, s éppen Anglia érdekeit veszélyezteti.

Ami pedig a néhány teológiai problémát és egyes kérdések értelmezését illeti, éppen a napjainkban folyó megbeszélések bizonyítják: lényegében értelmezésembeli, szemantikus eltérések, nem pedig homlokegyenest ellentétes tanok csaptak össze a XVI. század Angliájában. Őszinte és nyugodt véleménycserére azonban a hatalomtól fűtött Róma és a hatalmát féltő angol trón között nem nyílt lehetőség.

Az „anglikán” egyház ennek ellenére szinte megható szívóssággal ragaszkodott ahhoz, hogy nem új egyház, voltaképpen nem is reformált, hanem az egyetemes egyház — angliai része. Ennek a törhetetlen álláspontnak tulajdonítható — többek között —, hogy a protestáns és liberális irányzat az angol egyházban igazán soha nem jutott túlsúlyba, és az angol egyház már a XIX. századtól kezdve viszonylag könnyen megtalálta a közös nevezőt Róma püspökével, a történelmileg mindig az egyenlők között elsőnek elismert Péter utódjával.

De visszatérve az egyház és állam közötti viszony alakulására, annak államhatalmi szempontból való jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint a lényeg: az angol egyházfők kinevezésének immár négy és fél évszázada töretlen gyakorlata. Az egyház két érsekét: a canterbury és yorki érseket (aki mellest az „Anglia primása” címet viseli, noha a de facto primás a canterbury érsek) és 41 megyéspüspökét — a mindenkori miniszterelnök javaslatára az angol uralkodó nevezi ki. De nem ilyen egyszerű az eljárás. A király — illetve a királynő — nem válogat több jelölt között, hanem egyetlen személy megválasztását ajánlja az üresen maradt püspöki székre a székeskáptalannak, amely a királyi indítvány fölött szabályosan szavaz. I. Erzsébettől máig: -II. Erzsébetig egyetlen egy esetben sem fordult még elő, hogy a káptalanok ne „választották” volna meg azt, akit az uralkodó „ajánlott”, vagy a canterbury érsek visszautasította volna az így megválasztott pap püspökké szentelését. Az uralkodónak javaslatot tévő kormányfő manapság ugyan pusztá udvariasságból (és érdektelenségből) előzetesen tájékoztodik az egyház vezetőinél, de ez nem alkotmányjogi kötelessége, mint ahogy az uralkodó sem kötelezhető, hogy miniszterelnökének indítványát elfogadja. Kinevezhet bárkit.

A második bilincs az angol egyházon, amelyet most akar — másodszeri nekifutással ledobni magáról: a parlament ellenőrzése, amely mind az egyházfejelemly, mind az I. Erzsébet korában törvénybe iktatott liturgia ügyében ma is a legfőbb hatóság. Majdnem bizonyos, hogy az angol parlament most, az egyház követelésére és korunk általános szellemében végrehajtja az „established”, vagyis egyetlen hivatalosként elismert egyház leválasztását az államtól. Az operáció többek között azzal járna, hogy az egyház két érseke és — szokásjog szerint — 24 rangidős püspöke kikerülne a Lordok házából (a főrendi házból). Valószínűleg módosítani kell majd a királykoronázás eddigi szertartását is, amelyben a canterbury érseknek az esztergomi érsekhez hasonló szerepe volt eddig.

Az angol egyház azonban ezeket a történelmi előjogokat és kiváltságokat is fel akarja adni, mert részben az államegyház jellege miatt olyan súlyos helyzetben van, amelyből vagy kilábol, vagy múzeumi tárggyá kövesedik. Kezdjük az előremutató irányzattal és kibontakozási lehetőségével. Az angol egyház egyike a keresztény egység legalaposabb művelőjének. A legújabb dialógusokban kialakult vélemény, amelyet Róma is magáévá tett: nem mechanikus, nem szervezeti, hanem önálló, helyi egyházak szellemi-lelki uniójában tartja kivihetőnek a kereszténység egységét. A lelkiismereti szabadság fontosságának kidomborítása, a helyi hagyományok és szokások (többek között: a római hagyományok) tiszteletben tartása, és történelmi tények, mint például a római püspök különleges helyzetének tudomásulvétele jellemzi ezt az egységtörekvést. Ismétlem: Róma részéről is. S egyben-másban éppen az angol egyház mutat erre bevált példákat. Az angol világbirodalmat alapító felfedezők, kalandorok, katonák és kereskedők nyomán megjelent angol misszionáriusok világszerte az angol hagyományú kereszténységet terjesztették el, és ma a kereszténységnek ez a formája „világegyház” méretű. A szervezete azonban jellegzetesen angol stílusú vagy — talán jövőbe mutatóan egyetemessé váló modell... A világon ugyanis 21 angol tradíciójú érsekség működik, Canterbury érsekének „tekintélye” alatt, mindig az éppen élő canterbury érsek személyes kvalitásaitól függő mértékben, de sohasem a római hagyományú egyház merev jog- és tanegységének keretében. Az 1867 óta tízevenként Londonban összeülő „anglikán” érsek és püspökök — kereken 400 egyházfő — mint önálló, bár közös hagyományú egyházak képviselőiben jelennek meg a canterbury érsek lambethi (London, Themze-parti) palotájában, ahol viszonylag kötetlen, mindenesetre kollegiális szellemben vitatják meg az anglikán közösség égető kérdéseit. Teológiai kérdéseket is. Mint például 1958-ban, amikor a Sátán létezésének problémáján tanakodtak, és a szavazás közben hirtelen — ma sem tudják miért — egyszerre kialudtak a Lambeth palota összes villanyégői. Nem lehetetlen — mondják —, hogy néhány fiatal püspök előre kitervelt tréfájáról volt szó.

Az államtól való csöndes elválással az angol egyház valószínűleg az egyetemes kereszténység életében jelentősebb szerepet tölthetne be és tapasztalatait a többi egyház is értékesíthetné.

Ez a szempont azonban másodlagos, amikor az egyház ki akarja vonni magát az angol állam fennhatósága alól. Nagyon röviden összefoglalva a valódi okok a következők:

A maga felé forduló és önvizsgálatot, önreformot sürgető oxfordi mozgalom keletkezése óta az angol egyházban véglegesen tudatosult, hogy az államegyházi jellegéből származó előnyök súlyos teherként jelentenek mind az államnak, mind az egyháznak. Az állam ugyanis abban a hamis ábrándban ringatta magát, hogy keresztény, hogy az egyház a rendelkezésére áll, hogy a köznevelés és az ideológia szilárd támasza a hatalomnak. Az egyház pedig nem panaszkodhat. Az „anglikán” egyházi vagyon ingatlanban: 200.000 hold, ingatlanértékben és tőkebefektetésben 400 millió fontsterling, vagyis kereken 1 milliárd dollár, aminek évi kamatjövedelme 20 millió font körül mozog. Ezenkívül a több mint 7000 egyházi iskolát javarészt az államkincstár tartja fenn. Az egyházfők hivatalos tekintélye őríási, de a valóság mindennek ellenére elszomorító.

Az egyházi oktatás és hitoktatás 1944 óta fokozatosan bár, de fakultatív, és a tolerancia miatt lényegében nem áll másból, mint a bibliai történetek, tehát a biblia mint az angol művelődéshez is szervesen hozzá tartozó „jelentős könyv és nyelvvalakító erő” megismertetéséből. Ezzel is magyarázható, hogy becslések szerint (mert a népszámlálás erre nem terjed ki) 28 millió, magát „anglikánnak” érző, vagy valló angol ellenére maga az egyház kisebbségi helyzetben van. A keresztelések száma rohamosan csökken, a bérnialáshoz járulóké még inkább, az egyetlen „mérce”: a húsvéti áldozáshoz járuló hívek száma pedig 1.5 millió körül

mozog, vagyis a 28 millió 5⁰/₀-a. A rendszeresen templomba járók száma még ennél is kevesebb. Évenként több és több templomot adnak el, zárnak be, vagy bontanak le.

Az angol egyház tehát vagyona, állami védeltsége, hivatalos és alkotmányjogi helyzete ellenére, vagy éppen ezért (ami vitatható), lényegében egy valaha keresztény, a keresztény tradíciókat sok mindenben ma is tiszteletben tartó, de az egyház szempontjából nézve úgynevezett „pogány” környezetben élő „kisdéd nyáj”. Ezt felismerve akar történelmi terheitől felszabadultan összefogni a többi alapjában véve hasonló helyzetben lévő keresztény közösséggel, például az angliai római (mint erősen hangsúlyozzák: „vagyis nem angol”) katolikusokkal s a többi csoporttal.

A kereszténység kisebbségi helyzetének világos felismerése az uniós törekvések fő mozgatója Angliában is. A rövidesen a parlament elé kerülő törvényjavaslat pedig azért nem okoz már országos feltűnést, mert — az angol tömegek s képviselőik teljesen érdektelenül; sem nem ellenségesen, sem nem lelkesen tekintenek a történelmi egyházakban megtettesült kereszténységre.

Igy volt talán régen is. Most azonban az egyházak rádöbbentek felelősségükre; önfenntartási érdekeik is így parancsolják és terheiktől hol megszabadítva, hol szabadulni akarva, újra missziós munkába szeretnének kezdeni. Azokban az országokban is, amelyekben eddig az első helyen ültek a királyok lakomáin.

RADÓ GYÖRGY VERSEI

S z e r e t e t

Mindenki érted hal meg.

*Abban az óriás-computerben,
amelyet úgy hívnak: VILÁG
a valószínűség törvénye szerint
minden percben X ember hal meg,
tehát amíg te élsz, mindenki,
aki meghal, térted hal meg.*

*Szeresd őket,
mert az áldozat: szeretet.*

*És ha majd eljön a te órád,
te fogsz meghalni mindenekért,
akik utánad életben maradnak.*

*Szeresd őket is,
mert az áldozat: szeretet.*

*A szeretet csodát tesz,
mert csupán általa válik
computernél, gépnél többé
az, amit úgy hívnak: VILÁG.*

B o r o t v a é l e s h í d

*Születés és halál között
borotvaéles híd az élet.
Gyorsabban, lassabban nem járhatsz
rajta, míg végét el nem éred.*

*Attól, hogy elsőt ordítunk,
míg nem nevünk fejfánkra írják,
igazság s hazugság között
járjuk az élet éles hídját.*